

१. पूरुन ईजललस

मलननीय नुनलडलधीश श्री तडडडडडड डगर
मलननीय नुनलडलधीश श्री रलडकुडलरडुरसलड
शलल

मलननीय नुनलडलधीश श्री रलजेनुडुरसलड
कुडुरललल

सडुडत २०६५ सललकु फौ.डु.इ.नं. ०६४-

CF- ००२९

फैसलल डलतल: २०६५।६।१।५

डुडल:- कर्तवुडु डुनल ।

डुनरलवेडक डुरतलवलडी: रलडडडडडड डसुनेत
वलरुडु

डुरतुडुथी वलडी: रलडडडडडडकु डलहेरीले, नेडलल
सरकलर

सलधककु रलहवलट डुनरलवेडन
अडललतकु इनुसलफ डलँक डुसकेकु डुनी
डुरतलवलडीकु रलतडुूरुवक डुरेकु डुनरलवेडनललई
वेवलसुतल डुरने हु डुने डुसललई कलनुनडुवलरल
डुरडुत डुनरलवेडन डुरन डलउने सलरवलन हक
कुणुठत हुन डलने अवसुथल डुरन आउँकुकु ।
तुडुसु डुरन उलुललखलत कलनुनी डुरलवधलनहरुले
अनुडुडतल डुनल डलडुन । डुलतलहलत अडललतले
डुनुडुकेडकु सडलड ठहर डुरेकल डुडुलहरुडुल
डुस अडललतले आडुनु सुडुरीवेकुकीडु
अधलकलर अरुनुतडुतल सलधककु रलहवलट हेने

कुलरल र डुनरलवेडकीडु अधलकलरकुषुतुर अरुनुतडुतल
डुनरलवेडन सुनुने वलषडु डुथक-डुथक हुन ।
डुनुडुकेड सडलडकु अरुनुतडुतल अनुडुडुन डुस
अडललतवलट हुने डुरने डुलधुडुलतुडु कलनुनी
वुडुवसुथलकल कलरलण तुडुसुतु सडलड डुएकल
डुडुलहरुडुल डुसकु डुनरलवेडन नडुरे डुनल
सडुडुनुधलत अडललतले सलधक डलहेर डुरनु डुरने
हुनुकुकु । तुडुसुरी डलहेर डुरलरलकु सलधकडुल डुस
अडललतल सडुस डुसले कुने कुलरलकु डुलकलर
ललन डुलकु हुडुन । डुश डुलकु सलधककु
रलहवलट डुस अडललतले डुलतलहलत अडललतकु
नलरुणडु डलँकुने सडुडुकु अवसुथल रहने डुएडुनल
डुनरलवेडन सुनुवलई डुरडलकु डुसुतु डुसललकु
वुडुडीकल सडुडुनुधडुल डुसले उठलउने कलनुनी र
तथुडुतल डुलकलरकु नलरुडुण डुरनु डुरने अवसुथल
डुडुन । तुडुस कलरलणवलट डुनल सलधककु
रलहवलट इनुसलफ डलँक डुइसकेकु डुनी
डुसकु डुनरलवेडनललई डुनुकुकुन डुलडुन ।

डुनरलवेडक हलडुल कुडुलरी डुडुरलई
वलरुडु श्री ५ कु सरकलर सडुडुत डुलकु
२०५४ सललकु फौ.डु.इ.नं.३२ कु कर्तवुडु
डुनल डुडुलडुल डुस अडललतकु डुलहडु डुूरुन
इजललसवलट डुलतल २०५७।५।८ डुल सलधककु
रलहवलट इनुसलफ डलँक डुइसकेकु डुनुने अरुथ
डुरडुल डुनरलवेडन डुरन डुलउने वुडुतुकीकु
सलरवलन अधलकलरडुल नै सडुकुडुन ललडुनडुलने
सडुडुडुनल रहनुकुकु, डुल सरुवथल नुनलडुलक
सुववलवेक अनुकुल हुन सडुडुन । डुनरलवेडनकु
रलहवलट सुनुवलई हुने हुँडुल सलधककु रलहवलट

भएको यस अदालत संयुक्त इजलासको फैसला स्वतः बदर हुने भनी निर्णय भई ने.का.प.२०५७, अंक १०१११, पृष्ठ ७०४ मा सिद्धान्त प्रतिपादन भैसकेको अवस्था देखिदा सोही प्रतिपादित सिद्धान्त र कानूनी व्यवस्थाको आधारमा प्रस्तुत मुद्दामा समेत साधकको रोहवाट संयुक्त इजलासले गरेको मिति २०६४।२।१८ को फैसला स्वतः बदर हुन्छ ।

अव पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन सम्वन्धमा विचार गर्दा, पुनरावेदकको श्रीमती मृतक ओम कुमारीको मृत्यु भएको भन्ने तथ्यमा कुनै विवाद रहेको छैन । निजको मृत्यु स्वभाविक अर्थात कालगतिवाट भएको भन्ने पनि मिसिलवाट खुल्न आएको अवस्था छैन । अभियोजन पक्षले पुनरावेदकले घांटी थिचि मारेको दावी लिएको छ भने सो तथ्यलाई अधिकारप्राप्त अधिकारी समक्ष स्वीकार गर्ने प्रतिवादी अदालत समक्ष इन्कार रहेको देखिएको छ । पुनरावेदकले उक्त घटनालाई आत्महत्याको संज्ञा दिएको अवस्था छ । शव परिक्षण प्रतिवेदनमा Round Ligature Mark देखाइएवाट भुण्डिएर मरेको प्रमाणित भैरहेकोमा विशेषज्ञको रायलाई प्रमाणमा नलिई घांटी थिची मारेको भनी ठहर गरेको फैसलामा प्रमाण ऐन,२०३१ को दफा १८ को त्रुटि भएको भन्ने नै पुनरावेदक

प्रतिवादीको मुख्य पुनरावेदन जिकिर रहेको छ ।

सो सम्वन्धमा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १८ को कानूनी व्यवस्था हेर्दा तहकिकात वा जाँचबुझको सिलसिलामा तयार भएका लिखतमा उल्लेख भएको कुरा सो कुरा व्यक्त गर्ने व्यक्ति साक्षीको रूपमा अदालतमा उपस्थित भै बयान गरेको अवस्थामा मात्र प्रमाणमा लिन मिल्ने देखिन्छ । त्यसै गरी सोही दफाको प्रतिबन्धात्मक बाक्याशको खण्ड (क) ले शव परिक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको कुनै कुराका सम्वन्धमा पक्षहरुबीच विवाद नभएमा वा सो कुरा मिसिलमा देखापरेको कुनै प्रमाण वा वस्तुस्थितिसंग असंगत नदेखिएमा विशेषज्ञ अदालतमा उपस्थित नभए पनि प्रमाणमा लिन हुन्छ, भन्ने समेत कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा मृतकको शव परिक्षण गरी प्रतिवेदन दिने चिकित्सक अदालत समक्ष उपस्थित भई बकपत्र गरेको अवस्था छैन भने भारत सरकारको तर्फवाट वि.पि.कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानमा काजमा आएका निज चिकित्सक स्वदेश फिर्ता भइसकेको भन्ने देखिदा सो कार्य अव सम्पन्न हुन सक्ने संम्भावना समेत रहेको पाइदैन । Cause of death Asphyxia as a result of hanging भन्ने शव परिक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको कुराका सम्वन्धमा मुद्दाका पक्षहरुका विच मत्यैक्यता

नरही बादी पक्षले अस्वीकार गरेको अवस्थामा पुनरावेदकले आधार लिएका उल्लिखित कानूनी प्रावधानवाटै त्यस्तो रायलाई प्रमाणमा लिन मिल्ने अवस्था देखिदैन ।

विशेषज्ञले दिएको जस्तोसुकै रायलाई पनि अदालतले प्रमाणमा लिनु पर्ने भन्ने प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा १८ को आशय रहेको पाइदैन । दफा १८ को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (क)मा प्रयुक्त सो कुरा मिसिलमा देखापरेको कुनै प्रमाण वा कुनै वस्तुस्थितिसंग असंगत नदेखिएमा भन्ने वाक्यांशवाट मिसिल संलग्न प्रमाण वा वस्तुस्थितिसंग मेल नखाने विशेषज्ञको राय प्रमाणमा लिन नमिल्ने नै देखिन्छ । यसवाट मिसिल संलग्न प्रमाणलाई नजरअन्दाज गरी न्यायकर्ताले विशेषज्ञको रायलाई बाध्यात्मक रूपमा स्वीकार गर्ने पर्दछ, भनी न्यायकर्ताको विवेकलाई बन्धक बनाउन मिल्ने देखिदैन । सामान्यतया प्राविधिक कुरामा सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञको विज्ञतालाई सहजै इन्कार गरिदैन । तर विशेषज्ञको राय मिसिल संलग्न वस्तुस्थिति एवं सबुद प्रमाणसंग मेल नखाने र वारदातवाट स्थापित तथ्यभन्दा ज्यादै नै पृथक भई शंकास्पद देखिन्छ, भने त्यसलाई अस्वीकार गर्न सकिने हुन्छ, भन्ने कुरालाई प्रमाण ऐनको उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाले नै अंगिकार गरिरहेको अवस्थामा भैरहेको सो कानूनी प्रावधानको उपेक्षा गरी

वा गलत अर्थ लगाई विशेषज्ञको रायलाई प्रमाणमा लिइनु पर्ने भन्ने प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर ग्रहणयोग्य देखिएन ।

भुण्डिएर मरेको भनि विशेषज्ञले दिएको राय अनुरूप मृतको शरिरमा कुनै लक्षण नपाइएको भनी लाश प्रकृति मुचुल्कामा उल्लिखित तथ्यगत कुराहरुको आधारमा शुरु जिल्ला अदालतको निर्णयमा विस्तृत रूपमा विश्लेषण गरिएको देखिन्छ । मृतकको ओठ फुस्रो नदेखिएको, आँखाको नानी ठूलो नभएको, आँखा बाहिर ननिस्केको, दुवै आँखा बन्द रहेको, जिब्रो बाहिर ननिस्किएको, मुख, कान, गुदद्वार आदि इन्द्रियको प्वालवाट रगत च्याल लगायतका लस्सादर पदार्थ र विर्य समेत ननिस्केको, मृतकको घाटीको चारैतर्फ गोलाकार रूपमा डोरिको डाम परि भुण्डिएको भनेको भागतर्फ समेत डाम परेको भन्ने जस्ता लास प्रकृति मुचुल्कामा उल्लेख भएका तथ्यहरु समेतवाट शुरु अदालतले विशेषज्ञको रायलाई अश्विकार गरेको देखिएको छ । त्यसै गरि जुन ठाँउमा भुण्डिएको भनेको हो, धैंसो लागेको दलिनको त्यस भागमा डोरीको डाम नदेखिएको, भुण्डिएको लाशलाई पुनरावेदक प्रतिवादी एकलैले पासो लगाएको वस्तु समेत नकाटी कसरी फुकाइ निकालेको हो भन्ने कुरा विश्वसनिय नदेखिएको भन्ने समेतका

मिसिल संलग्न वस्तुस्थिति मुचुल्कावाट देखिएको तथ्यगत आधारवाट प्रतिवादीलाई गडाउ गरिएको देखिएको छ । प्रतिवादीको अधिकारप्राप्त अधिकारी समक्षको बयान समर्थित हुने गरी प्रतिवादी र मृतकबीच रक्सि सेवन गरी हातहालाहाल हुँदा मृतकले प्रतिवादीको निधार, घांटी, गाला, चिउडो लगायत अनुहारको भागमा चिथोरीदिएको (Abrasion) घाउहरु पाइएको, मृतकको हात, घुंडा लगायतका भागमा निलडाम (Contusion) देखिएको, प्रतिवेदक प्र.स.नि. सुरेशकुमार हायु र वस्तुस्थिति मुचुल्कामा वस्ने शिवराज चाम्लीङ्गले दिएको मौकाको प्रतिवेदन र लेखाएको व्यहोरा पुष्टि हुने गरी मृतक र प्रतिवादी बीच सधैं रक्सि सेवन गरी भै-भगडा हुने गरेकोले प्रतिवादीले नै कर्तव्य गरी मारेको हो भनी अदालत समक्ष बकपत्र गरेको देखिन्छ ।

अतः शुरुले पुनरावेदक प्रतिवादीलाई कसूर ठहर गर्न आधार लिएका उल्लिखित आधारहरु समेतवाट पुनरावेदन अदालतवाट शुरु निर्णय सदर गरिएकोमा मिसिल संलग्न उक्त तथ्यलाई पुनरावेदकले यस अदालत समक्षको पुनरावेदनपत्रमा कुनै ठोस आधार सहित खण्डन गर्न सकेको पाइएन । विश्लेषित उक्त आधार कारण, र कानूनी व्यवस्था समेतवाट पुनरावेदक उपरको अभियोग दावी प्रमाणित भइरहेको हुँदा प्रतिवादीलाई मुलुकी ऐन ज्यान सम्बन्धी

महलको १३(३) नं. बमोजिम सर्वस्व सहित जन्म कैद हुने ठहराएको शुरुको सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मनासिव देखिदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन ।

प्रतिवादी रातदिन रक्सी सेवन गरी श्रीमतीसंग भगडा गरिरहने प्रकृतिका व्यक्ति हुन भन्ने देखिन्छ । उक्त वारदात हुँदाका राति समेत अधिवाटै रक्सि सेवन गरिरहेकोमा पुनः थप रक्सि किन्न श्रीमतीसंग पैसा मागेको र मृतकले नदिएको कारणवाट हात हालाहाल गरी श्रीमतीको घांटी थिचेको (न्याकेको) भन्ने देखिएको छ । लामो समय सम्म घांटी जस्तो संवेदनशील अंगमा थिच्दा मानिस मर्न सक्ने कुरा सामान्य अनुमान र ज्ञानको विषय हुँदा त्यस्तो कार्यलाई मनशाय रहित वा भवितव्य हो की भन्न सकिने अवस्था हुदैन । यसका साथै प्रतिवादीले घटनालाई स्वभाविक रूपमा प्रकट हुन नदिन श्रीमती पासो लगाई आफैं मरेकी हुन भन्ने अतिरंजनात्मक अवस्था देखाउने प्रयास गरेको पनि पाइएको छ । अपराध गरिसकेपछि अपराधबोध गरी अनुसन्धान र अदालतमा सत्य तथ्य कुरा राखी न्यायिक प्रक्रियालाई सघाउनु पर्नेमा पुनरावेदकले उल्टै पटक-पटक भ्रमात्मक कुरा गरी न्यायीक प्रक्रियालाई नै गुमराहमा पार्ने प्रयास गरेको देखिदा त्यस्तो व्यक्तिप्रति

सहानुभूति राखी ठहर भएको संजाय घटाउनु पर्ने अवस्था नदेखिदां अ.बं. १८८ नं. बमोजिम आठ वर्ष कैदहुन शुरुले लगाएको राय सदर गरेको पुनरावेदन अदालतको रायसंग सहमत हुन नसकिने ।

२. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री मीनबहादुर
रायमाभी

माननीय न्यायाधीश श्री खिलराज रेग्मी
सम्बन्धित २०६१ सालको दे.पु.नं. ९८१३
फैसला मिति: २०६४।१०।२२।३

मुद्दा :- फैसला बदर ।

पुनरावेदक वादी: जिलेविया देवी
विरुद्ध

प्रत्यर्थी प्रतिवादी: जिवछी देवी यादव समेत

मोही अयोधी यादवको मृत्यु पश्चात निजको नाममा दर्ता रहेको मोही हकको जग्गा निजको श्रीमती जिलेविया यादवनीले कमाई २०४८ साल सम्मको कुतवाली बुझाई आएको भन्ने कुरामा प्रस्तुत मुद्दाका प्रतिवादी एवं कुत दिलाई मोही निष्कासन गरी पाउँ भन्ने मुद्दाका वादी राम विलास यादवको फिरादपत्रबाट देखिएको, प्रतिवादीले आफ्नो फिराद पत्रमा अयोधी यादवको

श्रीमती भनी जिवछी यादवलाई प्रतिवादी बनाई मुद्दा दायर गरेको पाईयो । अयोधी यादवको श्रीमतीको नाम जिलेवियादेवी भन्ने तथ्य नागरिकताबाट र मोहीको १ नं. लगतबाट देखिएकोमा जिलेविया देवीको म्याद जिलेविया देवीकै नामबाट तामेल गराउनु पर्नेमा जिवछी भन्ने जिलेविया एउटै व्यक्ति हुन् भन्ने आधारमा जिवछीको नाममा म्याद तामेल गराई मुद्दा फैसला गरेको देखिन आयो । मानिसको बोलाउने र वास्तविक नाम फरक हुन सक्दछ । कुनै व्यक्ति बोलाउने र वास्तविक दुवै नामले चिनिन पनि सक्दछ । तथापि कानून बमोजिम गरिने काम कारवाहीका सन्दर्भमा कानूनी मान्यताको लागि वास्तविक नामबाटै काम कारवाही हुनुपर्ने हुन्छ । वादी जिलेविया देवीलाई वास्तविक नामबाट प्रतिवादी नबनाई प्रतिवाद गर्ने मौका समेत नदिई प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त समेतको प्रतिकूल हुने गरी मोहीबाट निष्कासन हुने गरी गरेको भूमि सुधार कार्यालय धनुषाको निर्णय मिलेको देखिन आएन ।

मुलुकी ऐन अदालती बन्दोवस्तको महलको १०७ नं. ले “अड्डाबाट जारी हुने समाब्हान, इतलायनामा, म्याद इत्यादिमा पनि जसका नाममा जारी हुने हो सो व्यक्तिको यथासम्भव बाबु वा पतिको नाम खोली जारी गर्नु पर्दछ” भन्ने कानूनी व्यवस्था भएकोमा प्रस्तुत मुद्दाकी वादीलाई

२०४९ सालको कुत दिलाई मोही निष्कासन मुद्दाको म्याद तामेल गर्दा तामेल गराएको म्यादमा जिलेविया देवीको बाबु वा लोग्नेको नाम खुलाई म्याद तामेल गरेको नदेखिएको हुँदा त्यस्तो म्याद तामेललाई कानून बमोजिम म्याद तामेल भएको भन्न सकिने ।

प्रतिवादीले आफ्नो प्रतिउत्तर जिकिरमा जिवछी भन्ने जिलेविया यादवनी भनी उल्लेख भएको म्याद वार्डका सदस्यहरुको रोहवरमा तामेल भएको भनी जिकिर लिएतापनि मुलुकी ऐन अ.व. १०७ नं. अनुसार जसका नाउमा म्याद जारी हुने हो सो व्यक्तिको यथासंभव वावु वा पतिको नाम खोली जारी गर्नुपर्दछ भन्ने कानूनी व्यवस्था हुँदा हुँदै प्रतिवादीले वादीको वास्तविक नामबाट प्रतिवादी बनाई म्याद तामेल गर्नु पर्नेमा निजको बोलाउने नामबाट प्रतिवादी बनाई सोही बोलाउने नामको आधारमा म्याद तामेल गरेको देखिन्छ । प्रस्तुत मुद्दाका वादीलाई वास्तविक नामबाट प्रतिवादी नबनाई प्रतिवाद गर्ने मौकाबाट समेत वञ्चित गरी मोही हकबाट निष्कासन हुने गरी गरेको भूमिसुधार कार्यालय धनुषाको निर्णय बदर गर्नु पर्नेमा उक्त निर्णय बदर नहुने भनी गरेको भूमि सुधार कार्यालयको निर्णयलाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला नमिलेकोले उल्टी भई बदर हुने ।

३. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री अनूपराज शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रप्रसाद
कोईराला
संवत् २०६३ सालको फौ.पु.नं...०१४०
फैसला मिति: २०६५।४।२२।४

मुद्दा: कर्तव्य ज्यान ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: मनोज कार्की
विरुद्ध

प्रत्यर्थी वादी: सुरेशकुमार हायुको जाहेरीले
नेपाल सरकार

यी प्रतिवादी समेतले अनुसन्धान तहकिकातको सिलसिलामा अधिकार प्राप्त अधिकारी एवं अदालत समक्ष समेत आरोपित कसूरमा साविती वयान दिएको समेत पाईन्छ । निजको साविती वयानमा मारनुपर्नेसम्मको कारणमा मृतकलाई श्रद्धायुक्त शब्दले दाई भनी सम्बोधन गर्दा उल्टै गाली गलौज गरी हुंगाले यी प्रतिवादीलाई प्रहार गर्दा यी प्रतिवादीको टाउकोमा चोट पुगेकोले सो समयमा तत्काल उठेको रिसबाट अभियुक्त आवेशमा आई हात खुट्टाले कुटपिट गर्दा मरेको भन्ने उल्लेख गरेको अवस्था छ । सो कुरालाई मौकामा कागज गर्ने मानिसहरुको बनाई एवं मृतकको घटनास्थल लास जाँच मुचुल्का एवं शवपरिक्षण प्रतिवेदन समेतले पुष्टि गरेकै

देखिन्छ । यस अर्थमा हेर्दा मुलुकी ऐन, ज्यान सम्बन्धी महलको १४ नं. मा वर्णित ज्यान मार्ने मनसाय नभएको, ज्यान मार्नुपर्ने सम्मको पूर्व रिसर्इवि नरहेको, लुकी चोरी नहानेको, जोखिमी हतियार प्रयोग नगरी लात्ति मुडकीले हानेको, तत्कालै उठेको रिसलाई नियन्त्रण गर्न नसकेको, विष समेत सेवन नगराएको अवस्थामा मृतकको मृत्यु प्रतिवादीहरुको अपराधिक कृत्याकलापवाट भएकोमा समेत पुष्टि भएकै पाईयो । यस्तो अवस्थामा यि प्रतिवादी समेतलाई मुलुकी ऐन, ज्यान सम्बन्धी महलको १ नं. को कसूर अपराधमा ऐ.ऐनको १४ नं. वमोजिम आवेसमा प्रेरित हत्याको कसूरमा यि प्रतिवादी समेतलाई जनही १०१० वर्ष कैद सजाँय गरेको शुरु जिल्ला अदालतको फैसला सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालतले गरेको फैसलालाई अन्यथा भन्न मान्न मिलेन ।

जहांसम्म मृतकलाई मार्नुपर्ने सम्मको अपराधिक मनसाय तत्व आफ्नो नभई आरोपित कसूरमा साविती रही न्याय सम्पादनमा सहयोग गरेको हुनाले अ.व. १८८ नं. समेतको प्रयोग गरी न्यूनतम सँजाय गरी पाऊं भन्ने पुनरावेदन जिकिर तर्फ विचार गर्दा उक्त अ.व. १८८ नं. हेरिएमा सर्वस्व सहित जन्मकैद वा जन्मकैद गर्नु पर्ने मुद्दामा सावित ठहरे पनि ईन्साफ गर्ने न्यायकर्ताको चित्त वा ब्रम्हले भवितव्य हो की भन्ने सम्मको शंका वा अपराध गरेको अवस्था विचार गर्दा कसूरदारलाई ऐन

वमोजिमको सजाँय गर्दा चर्को हुने देखेमा कारण सहितको खुलासा राय साधक तोकमा लेखि जाहेर गर्न सकिने र त्यस्तो मुद्दामा अन्तिम निर्णय दिने न्यायकर्ताले पनि आफ्नो चित्त वा ब्रम्हले देखेमा ऐनले हुने सजाँयमा घटाई तोकन सक्ने व्यवस्था रहे भएको देखिन्छ । उक्त कानूनी प्रवाधानिय व्यहोराले सर्वस्व सहित जन्मकैद वा जन्मकैदको सजाँय हुने मुद्दामा मात्र पूर्ण रूपले सो कानूनी व्यवस्था लागु गर्नुपर्ने निरपेक्ष दायित्व र कर्तव्य न्यायकर्तालाई कानूनी स्वविवेकिय अख्तियार प्रदान गरेको देखिई अन्य सम्पूर्ण फौजदारी अपराधिक मुद्दाहरुमा सो स्वविवेकिय न्यायिक अधिकार एवं अख्तियार न्यायकर्तालाई प्रदान गरेको देखिँदैन । यसको अतिरिक्त यि पुनरावेदक प्रतिवादीको यस अदालतमा पर्न आएको प्रस्तुत पुनरावेदन पत्रको पुनरावेदन जिकिरमा सफाई नै पाऊं भन्ने समेत व्यहोरा उल्लेख गरेको देखिदा निजको दोहोरो मापदण्डको पुनरावेदन जिकिर औचित्यपूर्ण एवं तर्कसंगत समेत देखिन आएन ।

अतः माथि उल्लेखित प्रमाणहरुको मुल्यांकन, सम्बद्ध कानूनी व्यवस्था, तत्सम्बन्धी कानूनी सिद्धान्त समेतको आधारमा यि प्रतिवादी मनोज कार्की समेतलाई ज्यान सम्बन्धी महलको १ नं. को कसूरमा ऐ. ऐनको १४ नं. वमोजिम आवेसमा प्रेरित हत्याको अपराध कसूरमा जनही १०१० वर्षको सजाँय हुने ठहराएको

शुरु जिल्ला अदालतको फैसला सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

४. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.
सम्बत २०६२ सालको दे.पु.नं ८६१९
फैसला मिति: २०६५।३।१२।५

मुद्दा: परमादेश ।

पुनरावेदक निवेदक: शकुन्तला होमागाई

विरुद्ध

प्रत्यर्धी विपक्षी: राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, शाखा
कार्यालय वरगाछी समेत

तत्काल प्रचलित वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ को दफा ४७मा मा बैंकले व्यापारीलाई कर्जा दिँदा बैंकलाई मान्य हुने तेश्रो व्यक्तिको चल अचल सम्पत्ति धितोमा लिई वा बैंकको हित संरक्षण हुने गरी बैंक र त्यस्तो धितो दिई जमानी वस्ने व्यक्तिको बीचमा भएको कबुलियतनामा (Agreement) को शर्तको आधारमा ऋण दिन सक्ने छ, भन्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ । कानूनको यही अधिकार प्रयोग गरी बैंकले तेश्रो व्यक्तिको सम्पत्ति धितो लिई ऋण

प्रदान गर्दछ । सोही ऐनको दफा ४७ ख मा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि बैंकले आफूलाई मान्य हुने चल सम्पत्ति आफ्नो कब्जामा लिई आफूलाई मान्य हुने शर्तहरू गराएर मात्र कर्जा दिने व्यवस्था भएको देखिन्छ । बैंकले कर्जा दिँदा कर्जा दिने अधिकार अन्तर्गत आफूलाई मान्य हुने शर्तहरू तमसुकमा राख्ने अधिकार पनि वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ को दफा १२(ड)बाट प्राप्त गर्दछ । जमानत अर्थात बैंकले तेश्रो पक्षको सम्पत्ति धितोमा लिई तेश्रो पक्षसँग गर्ने करार सरहको तमसुक गरेर तमसुकमा बैंकको हित हुने शर्तहरू राख्ने अधिकार कानूनतः प्राप्त गर्दछ । ऋण लिने व्यक्ति वा ऋणी र बैंक बीचको दुई पक्षीय कारोवार भएतापनि ऋण प्रदान गर्दा तेश्रो व्यक्तिको सम्पत्ति पनि जमानतमा लिई बैंकलाई मान्य हुने शर्त तमसुकमा राखी तेश्रो पक्षसँग तमसुक गर्ने अधिकार पनि वाणिज्य बैंकलाई कानूनबाटै प्राप्त हुने देखिन्छ ।

यसप्रकार तेश्रो पक्षको सम्पत्ति धितोमा लिई ऋण प्रदान गर्दा ऋणी वाहेकको सो तेश्रो पक्षसँग बैंकले गर्ने करारीय लिखतलाई धितो बन्धकी कबुलियतनामा (Guaranteed Agreement) भनिन्छ । बैंकबाट ऋण लिँदा बैंक र जमानी दिने तेश्रो व्यक्ति बीच Valid contract

of guarantee हुनको लागि देहायका अवस्थाहरु विद्यमान हुनुपर्दछ ।

१. बैक र ऋणीबीच ऋण चुक्ता नभई बक्यौता रहेको हुनुपर्छ,
२. धितो बन्धकी कबुलियतनामा (Guaranteed Agreement) का पक्ष अर्थात्, बैक र जमानी दिने तेश्रो पक्ष हुनुपर्छ ।
३. ऋणीले ऋण नतिरेमा आफूले धितोमा दिएको सम्पत्तिबाट साँवा व्याज असूल उपर गर्नु भन्ने व्यहोराको शर्त वा कागज जमानी दिने तेश्रो व्यक्तिले गरेको हुनुपर्छ ।
४. ऋण असुलीमा पहिलो पक्ष अर्थात् ऋणी नै मुख्य रूपले जवाफदेही हुनुपर्छ । जमानी दिनेको जवाफदेही त्यस्तो अवस्थामा मात्र हुन्छ, अर्थात् ऋणीले ऋण नतिरेमा मात्र तेश्रो पक्ष जवाफ देही हुन्छ ।
५. धितो जमानी दिने र बैकबीचको कागज अर्थात् कबुलियतनामा कानुन बमोजिम हुनुपर्दछ ।
६. जमानी दिने कागज करार ऐन विपरीत हुनुहुन्न ।

धितो बन्धकी कबुलियतनामा सम्बन्धी कागजमा उपर्युक्त शर्त भएको र उपर्युक्त रीत पुगेको हुनुपर्दछ । वाणिज्य बैक ऐन, २०३१ लाई खारेज गरी लागू भएको

बैक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ मा पनि बैकले तेश्रो व्यक्तिसँगको सम्पत्ति धितो राखी ऋण दिने जमानी सम्बन्धी यस्तै व्यवस्था भएको देखिन्छ ।

प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदकको मुख्य जीकिर आफू जमानी बसेको कम्पनीको हकमा सम्म मात्र जमानी बसेकोले त्यो भन्दा बढीमा आफू जमानी नहुने हुँदा आफ्नो धितो फुकुवा गरीपाउँ भन्ने हुँदा जमानी बसेको भन्नेमा विवाद भएन । जमानी बस्दाका बखत बैक र पुनरावेदक बीच जमानी सम्बन्धी कागज भएकोमा पनि विवाद भएन । जमानी सम्बन्धमा पुनरावेदक र बैकबीच भएको मिति २०४९।४।२६ को तमसूकमा कञ्चनजंगा कृषि यन्त्र उद्योग, जयदुर्गे आइरन फर्निचर उद्योग र दूधकोशी केमिकल उद्योग समेतका ३ वटै उद्योगहरुले तिर्न बुझाउन बाँकी सबै साँवा व्याज २०५५ साल चैत्र मसान्त भित्र त्रैमासिक किस्तामा बुझाउने र नबुझाएमा सोही जमानीमा दिएको अचल सम्पत्ति लगायत पुनरावेदकको अन्य चल अचल सम्पत्ति समेतबाट असूल उपर गर्ने भन्ने स्पष्ट शब्दमा उल्लेख गरेको देखिन्छ । यसरी जमानी सम्बन्धी उक्त कबुलियतनामा उल्लेखित शर्तहरुमध्ये पुनरावेदकलाई हित हुने प्रावधान ठीक र बैकलाई हित हुने प्रावधान चाहि बेठीक र गैर कानूनी भनी व्याख्या गर्न मिल्दैन ।

करार ऐन, २०५६ को दफा २६ को धितो वा धरौट फिर्ता गर्नु पर्ने शीर्षकको उपदफा (१) मा करारमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक जुन ऋणको लागि धितो राखिएको हो सो ऋण चुक्ता भएपछि वा जुन कामको लागि धरौट दिएको हो सो काम सम्पन्न भएपछि त्यस्तो धितो वा धरौट धितो वा धरौट राख्ने व्यक्तिलाई फिर्ता गर्नुपर्छ भन्ने व्यवस्था रहेको छ । प्रत्यर्थी बैंकको लिखित जवाफबाट ऋण सम्बन्धी सक्कल कागज एवं धितो जमानी पत्रमा उल्लेखित सम्पूर्ण ऋणको साँवा व्याज चुक्ता भैसकेको पनि देखिँदैन र सो धितो जमानी पुनरावेदकले भने सरह जयदुर्गे आइरन उद्योगको हकमा मात्र नभई कंचनजंघा कृषि यन्त्र उद्योग र दूधकोशी केमिकल उद्योग समेतका हकमा दिएको देखिँदा निजको धितो जमानी एउटा उद्योगको हकमा मात्र हो भन्ने पुनरावेदन जीकिर सत्य साँचो देखिएन ।

यसरी पुनरावेदकले शुरुमा बैंकसँग ऋण लिँदा र पछि साँवा व्याज भुक्तानी गर्ने भाखा निर्धारण गर्ने सम्बन्धमा थप कबुलियत गर्दा समेत कंचनजंघा कृषि यन्त्र उद्योग, जयदुर्गे आइरन फर्निचर उद्योग र दूधकोशी केमिकल उद्योग गरी ३ वटै उद्योगको हकमा आफ्नो सम्पत्ति जमानतमा राखी साँवा व्याज भुक्तानी गर्ने गरी बैंकसँग कबुलियत गरेको अवस्था हुँदा आफूले

दिएको जेथा जमानी एउटै मात्र जयदुर्गे आइरन फर्निचर उद्योगको हकमा मात्रै हो, अरुको हकमा होइन भन्ने पुनरावेदन जीकिर पुग्न सक्तैन ।

साथै बिपक्षी बैंकबाट पेश भएको मिति २०६२।२।१० को लिखित जवाफमा पुनरावेदकको उद्योगले तिर्नुपर्ने साँवा व्याज रकमको यथार्थ विवरण समेत खुलाई दिएको देखिन्छ । सो लिखित जवाफको फोटोकपी पुनरावेदकको वारिस पुर्ण गौतमले मिति २०६२।२।२४ मा नै विधिवत् प्राप्त गरी सकेको देखिँदा सोहीबाट आफूले बैंकलाई बुझाउनु पर्ने साँवा व्याज रकमको वास्तविकता पुनरावेदकलाई जानकारी भईरहेको देखियो । यस्तो अवस्थामा साँवा व्याजको हिसाब गराई रहनु पर्ने कुनै आवश्यकता समेत देखिँदैन । तसर्थ, निवेदन माग बमोजिम हिसाब गराई दिनु भन्ने परमादेशको आदेश जारी गरी रहनु पर्ने नदेखिँदा निवेदन खारेज हुने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

५. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ठकाल
सम्बत् २०६२ सालको दे.पु.नं.--- ८३४५
फैसला मिति: २०६५।३।११।४

मुद्दा: अंश ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: रामचन्द्र अहिर समेत
विरुद्ध
प्रत्यर्था वादी:सोहन अहिर

वादीले फिराद दाबीमा आफू र प्रतिवादीहरु स्व. बाबु गजाधरको छोरा हौ भनी नाता देखाई अंश माग गरेको देखिन्छ भने प्रतिवादीहरुले वादीलाई भारतीय नागरिक मामाका छोरा हुन भनी अशियार नातामा इन्कार गरी प्रतिउत्तर फिराई सोही वमोजिम नातातर्फ बयान समेत गरेको पाइन्छ । यसरी प्रस्तुत विवादमा वादी प्रतिवादी अशियार नाताका मानिस हुन् होइनन् ? भन्ने नै मुख्य प्रश्न विचारणीय हुन आएको देखियो ।

२०५८ साल चैत्रको मतदाता नामावलीको सि.नं. ४३ मा वादी सोहन अहिर र यी प्रतिवादीहरुको पिताको नाममा गजाधर अहिर भन्ने एकै व्यक्तिको नाम उल्लेख भएको देखिन्छ । वादी प्रतिवादी बीचको नाता सम्बन्धमा जानकारी राख्ने भनी अ.व. १३९ नं. वमोजिम बुझिएकी गजाधरकी छोरी सोहावती अहिरले वादीलाई भुलेश्वरका छोरा भनी बयान गरेकी र अर्की छोरी भिन्का अहिरले पनि वादीलाई मामाको छोरा हुन भनी बयान गरेको देखिन्छ । यी

दुवै व्यक्तिहरु प्रतिवादीले दिदी बहिनी हुन् भनी देखाएका व्यक्तिहरु भएका र उनीहरु वादी भन्दा पछि जन्मिएका भन्ने देखिन्छ । यसरी वादी भन्दा पछि जन्मिएका र प्रतिवादीले दिदी बहिनी नाता देखाएका निज सोहावती र भिन्कीबाट वादी सोहन अहिर को कसबाट जन्मेका हुन् भनी वास्तविक तथ्य उजागर हुन सक्ने अवस्था देखिँदैन । वादीले आफ्नो बाबु भनी देखाएका व्यक्ति गजाधरबाट के कति सन्तानको जन्म भएको हो भन्ने तथ्य निज गजाधरकै समकालीन गाउँ सर्जमिनको व्यक्तिबाट मात्रै खुल्न सक्ने विषय हो । तसर्थ अदालतबाट बुझिएका सोहावती र भिन्कीले वादी र प्रतिवादी बीचको नाता सम्बन्धमा गरी दिएको बयान यथार्थपरक र निर्विवाद पनि देखिएन । वादी स्वयम्ले नातातर्फ अ.व. ८० नं. वमोजिम गरेको बयानमा आफू प्रतिवादीहरुको अशियार भएको भन्दै सम्बन्धित गाउँ विकास समितिको सर्जमिन समेत बुझी पाउँ भनी उल्लेख गरेका छन् । वादी प्रतिवादीको नातातर्फ मुख नमिलेपछि सम्बन्धित गाउँ सर्जमीनका समकालीन भद्रभलादमीहरुबाट निजहरुको नाता सम्बन्धका विषयमा तथ्य परक विवरण लिन सकिने नै हुन्छ ।

शुरु जिल्ला अदालतले वादी प्रतिवादीको नाता सम्बन्धमा प्रतिवादीले देखाएका सोहावती र भिन्का अहिरलाई सम्म बुझेको तर वादीले प्रमाणमा उल्लेख

गरेको गाउँ सर्जमिन बुभेको देखिदैन । वादीले प्रतिवादीसँग अंशियार नाता देखाई दिएको फिरादबाट नातातर्फ बिवाद देखिए पछि वादी प्रतिवादी दुबैपक्षले पेश गरेका वा देखाएका साक्षी सबुद प्रमाण सर्जमिन समेत बुभी तिनको विश्लेषण गरी ठहरे वमोजिम ईन्साफ गर्नु पर्दछ । तर शुरु जिल्ला अदालतले सो वमोजिम वादी प्रतिवादीका सबै साक्षी प्रमाण बुभी ईन्साफ गरेको देखिएन । तसर्थ शुरु कपिलवस्तु जिल्ला अदालतको मिति २०५९।११।२९ को फैसला प्रमाणको उचित विश्लेषण गरी भए गरेको नहुँदा सो फैसला बदर हुने नै देखियो ।

शुरु जिल्ला अदालतले प्रस्तुत मुद्दामा मुख्य बिवादको रूपमा रहेको वादी प्रतिवादी बीचको अंशियार नाता तर्फको बिवाद निरुपण गर्दा सम्बद्ध प्रमाणहरु बुभी तिनको बस्तुपरक विश्लेषण गरी सबैभन्दा पहिले अंशियारको नाता ठहर्ने नठहर्ने भन्ने बिवादको निर्णय गरी त्यसपछि अंशको दाबी पुग्ने नपुग्ने तर्फ निर्णय बोल्नु पर्नेमा वादीले प्रमाणमा देखाएको सर्जमिन समेत नबुभी प्रमाणको उचित मूल्याङ्कन नै नगरी वादी दाबी पुग्न नसक्ने ठहर गरेको अवस्था हुँदा त्यस्तो शुरुको फैसला बदर गरी पुनः जे जो बुभन्तु पर्ने हो बुभी कानून वमोजिम ईन्साफ गर्नु भनी मिसिल कारवाही किनाराको लागि शुरुमा पठाउने ठहर गरेको पुनरावेदन

अदालत बुटवलको मिति २०६२।३।२८ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ।

६. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिरअली अन्सारी
सम्बत् २०५८ सालको दे.पु.नं.-----८७०६
फैसला मिति: २०६५।१।४।४

मुद्दा :- अपुताली अंश ।

पुनरावेदक वादी: खुइती थरुनी समेत
विरुद्ध

प्रत्यर्थी प्रतिवादी: श्रीराम थारु समेत

वादीले मूलतः अंशवण्डा र अपुतालीको महल अन्तर्गत मृत्यू भइसकेका बाबु आमाको अंशमा दावी गरेको देखिन्छ । वादीहरु मृतक बाभी थारु र गोलिया थरुनीका विवाहिता छोरीहरु भएकोमा विवाद छैन । विवाहिता छोरीहरुले बाबु तर्फको पैतृक सम्पत्तिमा अंश सरह दावी गर्न अंशवण्डा महलको तत्कालीन कानूनी व्यवस्थाबाट मिल्ने देखिदैन । वादीहरुको आमाले लोग्नेको अंश हक आफू जीवित हुँदासम्म प्राप्त गर्न नसकेको अवस्था हुँदा यी वादीहरुले आफ्ना स्वर्गीय बाबु आमाको अंश भाग छुट्याई सो अंशभागमा अपुताली

कायम गर्ने उद्देश्यले अंश र अपुताली दुवै तर्फको दावी लिई फिराद दायर गरेको देखिन आउँछ । वादीहरूका बाबु बाभी थारु आफ्नो अंश हक नछुट्टयाउँदै प्रतिवादीहरूसँग संगोलमा छँदै परलोक भएपछि निजको अंश भाग निजको श्रीमती यी वादीहरूको आमा गोलिया देवी थरुनीले प्राप्त गर्ने भन्ने कुरामा पनि विवाद हुन सक्तैन । तर निज गोलिया देवीको पनि लोग्नेको अंश भाग नछुट्टयाउँदै मृत्यू भएको भन्ने तथ्य स्वयं वादीहरूले स्वीकार गरेको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा वादीका बाबु तथा आमा प्रतिवादीहरूसँग संगोलमा छँदाकै अवस्थामा निजहरूको मृत्यू भएको र वादीहरू आमा बाबु प्रतिवादीहरूसँगै भएको अवस्थामा नै विवाह गरी गैसकेको पुष्टी हुन आएको छ ।

मिति २०५९।६।१० मा भएको मुलुकी ऐनको एघारौँ संशोधनद्वारा संशोधित अंशवण्डाको ५ नं.ले "अंश नहुँदै लोग्ने वा बाबु मरेमा निजले पाउने अंश स्वास्नी वा छोरा छोरीले पाउँछन्" भन्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । तर यस संशोधन भन्दा पहिलाको अंशवण्डाको ५ नं.ले "अंश नहुँदै लोग्ने वा बाबु मरेमा उसले पाउने अंश उसका स्वास्नी सन्तानले ऐन बमोजिम पाउँछन्" भन्ने व्यवस्था गरेको थियो । अंशवण्डाको १ नं.ले छोरीको अंश नलाग्ने व्यवस्था गरेको थियो भने अविवाहित छोरीले ३५ वर्ष उमेर पूरा गरेपछि मात्र छोरासरह अंश पाउने

व्यवस्था अंशवण्डाको १६ नं.ले गरेको थियो । प्रस्तुत फिराद मिति २०५३।४।१५ मा दायर भएकोले त्यसपछि २०५९ सालमा अंशवण्डाको १ नं.र ५ नं.मा भएको संशोधनको आधारमा आफ्ना स्वर्गीय बाबु आमाको अंश भाग निजका छोरीहरूको नाताले यी वादीहरूले पाउन सक्ने देखिँदैन ।

अंश र अपुताली दुई अलग-अलग कुरा हुन् । प्रत्यक्ष रूपमा अंश नपाउने व्यक्तिले अप्रत्यक्ष रूपबाट पनि अंश प्राप्त गर्न सक्दैन । अर्थात् अंशलाई अपुतालीको माध्यमबाट प्राप्त गर्न सकिँदैन । अपुतालीको हक प्राप्त गर्न कुनै सम्पत्तिमा जो व्यक्ति अपुताली परेको भन्ने दावी छ, उसको स्वामित्व कायम भई सकेको हुनु पर्छ । अपुताली पाउनेले अपुताली प्राप्त गर्ने हकको आधारमा मरी सकेको अंशियारलाई अंश दिलाउन वा अंशको दावी गर्न पाउँदैन । प्रस्तुत मुद्दाको सम्बन्धमा हेर्दा यी वादीहरूको स्वर्गीय बाबुले नै अंश लिई भिन्न नहुँदै परलोक भएको र निजकी श्रीमती यी वादीको आमा पनि अंश लिई भिन्न नहुँदै परलोक भएपछि छोरा नहुने र ३५ वर्षकी अविवाहिता छोरी नहुने त्यस्ता अंशियारहरूको अंशहक निजहरूको देहावसान सँगै समाप्त भई सकेको मान्नुपर्दछ । त्यस्तो पैतृक सम्पत्ति विवाहिता छोरीहरूमा वण्डा लाग्ने अवस्था नै आउँदैन । यसप्रकार, बाबु आमाको अंश नै कायम भई नसक्दै यी

वादीहरुको विवाह भै आ-आफ्नो घर गैसकेको छोरीहरुले बाबु वा आमाको अपुतालीमा दावी गर्न पाउने अवस्था छैन । तसर्थ, अंशवण्डा र अपुताली सम्बन्धी कानूनको गलत व्याख्या गरी वादी दावी बमोजिम ३ भागको १ भाग अंश पाउने ठहर्‍याई शुरु जिल्ला अदालतले गरेको फैसला उल्टी गरी वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको देखिंदा सदर हुने ।

७. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री खिलराज रेग्मी
माननीय न्यायाधीश श्री वलराम के.सी.
सम्बन् २०६० सालको दे.पु.नं. ८८६४
फैसला मिति: २०६५।३।१७।३

मुद्दा : हक कायम ।

पुनरावेदक वादी: न्हुच्छेलाल महर्जन
विरुद्ध

विपक्षी प्रतिवादी: अर्जुन वीर पाण्डे समेत

पुनरावेदक वादीले सर्वोच्च अदालतको निर्णयबाट आफ्नो हक सुनिश्चित गरेको भनी जिकीर लिएको यस अदालतबाट मिति २०५३।५।२४ मा भएको फैसलाले मालपोत कार्यालयको निर्णयलाई

उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी पुनः कानून बमोजिम निर्णय गर्नु भनि निर्णयको लागि मालपोत कार्यालय ललितपुरको नाउंमा परमादेश जारी भएको मिसिल संलग्न उक्त २०५३।५।२४को निर्णयको छाया प्रतिवाट देखिन आएकाट सो निर्णयले पुनरावेदकको हक भै सकेको भन्ने स्थिति भएन । उक्त निर्णय पश्चात मालपोत कार्यालयले मुद्दाका पक्षहरुलाई हक कायम गराई ल्याउन मिति २०५४।३।८ मा सुनाएकाट प्रस्तुत मुद्दामा दुवै पक्षबाट अलग अलग फिराद दर्ता भै प्रस्तुत मुद्दाको उठान भएको देखिन आउंछ । वादिले विर्ता उन्मुलन ऐन २०१६ बमोजिम विर्तावालाले निवेदन नगरी जोताहाको हैसियतले स्व. पिताको निवेदन परी सकेको अवस्थामा मोहि हक तर्फको कानूनी प्रकृया पुरा गर्नु नपर्ने र आफ्नो हक स्वतः सृजना हुन गएको भन्ने समेत जिकीर प्रस्तुत गरेको देखिन आउंछ ।

प्रमाणमा आएको वादी टेक कुमारी पाण्डे विपक्षी प्रतिवादी अर्जुन वीर पाण्डे भएको ०५६।०५७ को दे. नं. २३१ को हक कायम (रै.प.दर्ता) मुद्दामा यसै मुद्दाका मोहिले जग्गा धनी देखाएको टिकाराजको श्रीमती टेक कुमारीको यसै विवादित जग्गामा वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहरी ललितपुर जिल्ला अदालतबाट मिति २०५६।८।१५ मा भएको फैसला अन्तिम भै वसेको देखिन आउंछ । यसको अलावा

मिसिल संलग्न रहेको वादी टेक कुमारी पाण्डे विपक्षी प्रतिवादी न्हुच्छेलाल महर्जन भएको आ.व. ०५६।५७ को दे. नं. २३० को हक कायम समेत मुद्दामा विवादित जग्गा अर्जुन वीर पाण्डेका नाउमा दर्ता श्रेस्ता कायम भै निजले उक्त जग्गा राजेन्द्र कुमार मैनालीलाई २०४८।१२।९ मा हक हस्तान्तरण गरिसकेको आधारमा वादीकोदावी नपुग्ने गरी फैसला भएको हुंदा यी वादी न्हुच्छेलालको हकको श्रोत नै कायम नरहेको उक्त प्रमाणमा आएको मिसिलवाट देखिन आउछ । यसरी वादी मोही न्हुच्छेलालले देखाएको साविक जग्गावालाको साविक दर्ता श्रोत नै धरापमा परिसकेपछि त्यहि दर्ता भिडाई मोहीको हैसियतले विवादित जग्गा दर्ता गरी पाउने हक स्वतः रहने भएन । त्यसैले मुद्दा दोहोर्थाई पाउने निस्सासंग सहमत हुने अवस्था रहेन । वादीका स्व. पिता वावुकाजी महर्जन विवादित जग्गाको मोहि देखिन आएतापनि निजको मृत्यूपछि निजका छोरा यी वादी न्हुच्छेमान महर्जन तथा अर्का छोरा दसमान महर्जन मध्ये कस्को नाउमा मोहि कायम हुन आएको वा जग्गा धनीले कसलाई मोहि पत्याई रोजेको भन्ने कुराको कुनै पनि प्रमाण मिसिल संलग्न नरहेको र भूमि संबन्धि ऐनको कुनै पनि कानूनी प्रकृया अवलम्बन नगरी स्वतः जोताहाको हकवाट आफूमा हक हुन आएको भन्ने समेतको

वादीको जिकीर पनि कानून अनुकूल रहेको मान्न मिलेन । तसर्थ विवादित जग्गामा वादी दावी पुग्न नसक्ने गरी भएको शुरु ललितपुर जिल्ला अदालतको फैसलालाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिदा सदर हुने ।

८. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदर प्रसाद शर्मा
सम्बत् २०६४ सालको रिट नं. ००२६
आदेश मिति: २०६५।३।३३

विषय:- उत्प्रेषण ।

निवेदक: रविन निश्चल भनिने रविन कुमार पौडेलको अ.वा. मान सिंह लामा विरुद्ध
विपक्षी: पुनरावेदन अदालत पाटन, ललितपुर समेत

सवै प्रकारका मुद्दामा एकै किसिमको कार्यविधि अपनाउंदा सानातिना मुद्दाहरुमा समेत पक्षहरुले अनावश्यक खर्च र हैरानी व्यहोर्नु पर्ने तथा अदालतको समय समेत बढी लाग्ने र छिटो छरितो न्यायको उद्देश्य प्राप्त हुने सम्भावना कम रहेको गम्भीरतालाई मनन गरी साना मुद्दाहरुमा

संक्षिप्त कार्यविधि अपनाई छिटो किनारा हुने व्यवस्थागर्न संक्षिप्त कार्यविधि ऐन २०२८ लागू भएको देखिन्छ। उक्त ऐनको अनुसूचि २ मा अंश वा अपुताली सम्बन्धी मुद्दा यस ऐन अन्तर्गत नहेरिने र प्रचलित कानून वमोजिम कारवाही र किनारा गरिनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। तर अनुसूचि १ अन्तर्गतको मुद्दा र एक हजार रुपियां सम्म मोल वा विगो समावेश भएको देवानी मुद्दा वा एक हजार सम्म जरिवाना वा ६ महिना सम्म कैद वा सो दुवै सजाय हुन सक्ने फौजदारी मुद्दाको शुरु तथा पुनरावेदनको कारवाही गर्दा संक्षिप्त कार्यविधि अपनाउनु पर्ने ऐनको व्यवस्था रहेको देखिन्छ।

यसमा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन २०२८ को अनुसूचि २ अन्तर्गत अंश मुद्दा समावेश भएको र प्रस्तुत मुद्दामा अंश समेत माग गरिएको हुदा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन अन्तर्गतको कार्यविधि अपनाउन नमिल्ने हुदा प्रकृतिक न्यायको सिद्धान्त र प्रचलित कानूनको प्रतिकूल जारी भएको म्याद वदर गरी पुन म्याद जारी गरि पाउँ भनी निवेदकले भक्तपुर जिल्ला अदालतमा दिएको निवेदनमा उक्त अदालतवाट सम्बन्धित मिसिल अध्ययन गर्दा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन २०२८ वमोजिम प्रतिवादीको नाउमा ७ दिने म्याद जारी भै उक्त ऐन अनुसारको थाम्ने थमाउने म्याद समेत व्यतीत भै पेशी चढी प्रमाण मुकरर आदेश समेत भैसकेको देखिदा

निवेदकको माग वमोजिम प्रस्तुत निवेदन दर्ता गर्न मिलेन भनी मिति २०६३।१।२५ मा दरपिठ आदेश भएको देखिन्छ। उक्त आदेशको व्यहोरा हेर्दा सम्बन्धविच्छेद मुद्दामा यो यस कानूनको व्यवस्था अन्तर्गत संक्षिप्त कार्यविधि लागू हुने हो भन्ने कुरा उल्लेख गरेको नपाईएको र संक्षिप्त कार्यविधि ऐन अन्तर्गत म्याद जारी भएको र थाम्ने अवधि व्यतीत भएको भन्ने सम्म उल्लेख गरी निवेदकले अंशको समेत माग दावी भएको कारण देखाई माग गरेको विषयमा बोलेको पाईदैन।

अव सम्बन्धविच्छेद मुद्दामा कुन कार्यविधि लागू हुने हो भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन २०२८ को अनुसूचि १ मा लोग्ने स्वास्नी को महलको ४ नं अन्तर्गतको इज्जत आमद अनुसार खानलाउन दिनुपर्ने विषयको मुद्दा र अंशवण्डाको १० नं अन्तर्गतको इज्जत आमद अनुसार खान लाउन दिनुपर्ने विषयको मुद्दा संक्षिप्त कार्यविधि अन्तर्गत हेर्नु पर्ने स्पष्ट व्यवस्था गरिएको पाईन्छ।

प्रस्तुत मुद्दाका निवेदक रविन कुमार पौडेलले २०५९ साल असोज महिना देखि हेला दुर्व्यवहार गर्ने कुटपिट गर्ने खान र घरमा वस्न समेत नदिएकोले माईतीमा वस्दै आएको र हाल सम्म खोज खबर समेत केही नगरेकोले मुलुकी ऐन लोग्ने स्वास्नीको महलको ४क नं समेतको प्रकृया पुर्‍याई

श्रीमान श्रीमतीको सम्बन्धविच्छेद गरि पाउँ भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको देखिन्छ । मुलुकी ऐन लोगने स्वास्नीको ४क नं. मा रहेको कानूनी व्यवस्था हेर्दा लोगने र स्वास्नीको सम्बन्धविच्छेद हुने भएमा अदालतले निजहरु बीच अंशवण्डा गर्न लगाएर मात्र सम्बन्धविच्छेद हुने निर्णय गर्नु पर्ने र सम्बन्धविच्छेद हुने लोगने मानिसले नै अंश लिई नसकेको अवस्थामा अदालतले तायदाती माग गरी अंशीयारहरु बीच वण्डा गर्न आदेश दिई सम्बन्धविच्छेद हुने लोगनेको अंशवाट अंश दिलाई दिनुपर्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ । यस कानूनी व्यवस्था अन्तर्गत लोगने स्वास्नीको १ नं वमोजिम सम्बन्धविच्छेद हुने निर्णय गर्नु पूर्व ती लोगने स्वास्नीका बीच अंशवण्डा गर्न लगाएर मात्र गर्नु पर्ने वाध्यात्मक कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ । त्यसकारण सम्बन्धविच्छेद हुने निर्णय गर्नु भन्दा पहिले अंशवण्डा गर्नु पूर्वशर्त कै रुपमा रहेको छ ।

सम्बन्धविच्छेद मुद्दा संक्षिप्त कार्यविधि ऐनको अनुसूचि १ मा उल्लेख भएको पाईदैन । मुलुकी ऐन अदालती वन्दोवस्तको ९ नं.को कानूनी व्यवस्था हेर्दा विहावरी सम्बन्धि मुद्दा फौजदारी मुद्दा अन्तर्गत पर्ने देखिन्छ । फौजदारी मुद्दामा स्वभावत दण्ड सजायको कुरा आउने र सम्बन्धविच्छेद गर्ने सम्बन्धी कुरामा मुलुकी ऐनको कुनै पनि महल वा प्रचलित कानूनमा

सजायको कुनै खास व्यवस्था गरिएको पाईदैन । यस अवस्थामा मुलुकी ऐन दण्ड सजायको महलको १२ नं को कानूनी व्यवस्थाको अवलोकन गर्नु पर्ने देखिन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्था हेर्दा मुलुकी ऐनको विभिन्न महल वा प्रचलित कानूनमा लेखिएको कुनै काम कुरा कसूर हुनेमा सो कसूरका निमित्त सम्बन्धित महल वा प्रचलित कानूनमा सजायको कुनै खास व्यवस्था गरिएको रहेनछ भने त्यस्तो कसूरको प्रकृति र अवस्थाका विचारले पाँच हजार सम्म जरिवाना हुने उल्लेख भएको देखिन्छ । दण्ड सजायको महलको १२ नं को उक्त कानूनी व्यवस्था अदालत व्यवस्थापन तथा न्याय प्रशासन सम्बन्धी केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०५८ द्वारा संशोधित भएको देखिदा उक्त संशोधन पूर्वको व्यवस्थाका सम्बन्धमा पनि अध्ययन गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ । सो सम्बन्धमा हेर्दा उक्त संशोधन पूर्व जरिवानाको हद पाँच सय सम्म रहेको देखिन्छ । यसकारण दण्ड सजायको महलको १२ नं मा २०५८ सालमा संशोधन हुनु पूर्व सम्बन्धविच्छेद मुद्दा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन २०२८ को अनुसूचि १ मा उल्लेख नगरिए पनि मुलुकी ऐन अदालती वन्दोवस्तको ९ नं., दण्ड सजायको महलको १२ नं. तथा संक्षिप्त कार्यविधि ऐनको दफ ३(ख) वमोजिम संक्षिप्त फौजदारीमा दर्ता गरी हेरिदै आएको पाईन्छ ।

तर २०५८ सालमा दण्ड सजायको महलको १२ नं. मा भएको संशोधन पश्चात कायम भएको जरिवानाको मात्रा संक्षिप्त कार्यविधि ऐनको दफा ३(ख) मा उल्लेखित एक हजार सम्म जरिवाना हुने फौजदारी मुद्दा उक्त कार्यविधि अन्तर्गत हेरिने भन्ने व्यवस्थाको सिमावाट वाहिरिन गएको पाइन्छ । यसकारण २०५८ सालमा मुलुकी ऐन दण्ड सजायको महलको १२ नं. मा भएको संशोधन पश्चात सम्बन्धविच्छेद मुद्दा संक्षिप्त कार्यविधि अन्तर्गत हेर्नुपर्ने कुनै कानूनी आधार देखिदैन ।

यसका साथै कुनै मुद्दाको कारवाही गर्दै लैजांदा सो मुद्दा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन अन्तर्गतको नदेखिएमा अदालतले कारण सहितको पर्चा खडा गरी सो मुद्दाको बांकी कारवाहीमा अन्य प्रचलित नेपाल कानून वमोजिमको सामान्य कार्यविधि अपनाउनु पर्ने व्यवस्था एकातिर देखिन्छ भने अर्कोतिर संक्षिप्त कार्यविधि अन्तर्गत पर्न सक्ने मुद्दाहरूका सम्बन्धमा कुनै ऐनद्वारा विशेष कार्यविधिको व्यवस्था गरिएको रहेछ भने सोही विमोजिम कारवाही गर्नु पर्ने पनि ऐनमा व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । संक्षिप्त कार्यविधि ऐन २०२८ को दफा १२(२) मा रहेको कानूनी व्यवस्था हेर्दा कुनै मुद्दामा केही कुरा यस ऐन अन्तर्गत पर्ने र केही कुरामा अन्य प्रचलित कानून वमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्ने देखिएमा सो पूरै

मुद्दाको कारवाहीमा अन्य प्रचलित नेपाल कानून वमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।

प्रस्तुत मुद्दामा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन २०२८ को अनुसूचि २ मा अंश मुद्दा समावेश छ जसको कारवाही यस ऐन अन्तर्गत नभई सामान्य कार्यविधि अन्तर्गत पर्छ । लोग्ने स्वास्नीको ४क नं. वमोजिमको अंशमा दावी भएपछि अंशवण्डाको कार्यविधि अंशवण्डाको महल वमोजिम अपनाउनु पर्ने भएकोले अंश छुट्याउनु पर्ने मुद्दामा पनि संक्षिप्त कार्यविधि अपनाउनु प्रत्यक्ष कानूनी त्रुटी हुने भएकोले सामान्य कार्यविधिको प्रयोग गरी प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त अन्तर्गत प्रतिरक्षा गर्ने अवसर पाउँ भन्ने नै निवेदकको मुख्य भनाई रहेको देखिन्छ ।

सुनुवाईको मौका सम्बन्धमा कानूनमा विभिन्न व्यवस्था हुन सक्छ । कुनै अपवादको व्यवस्था नगरी वाध्यात्मक रूपले सुनुवाईको मौका प्रदान गर्न पर्ने एक प्रकारको कानूनी व्यवस्था हुन सक्छ । त्यस्तो अवस्थामा प्राकृतिक न्याय सम्बन्धि मान्य सिद्धान्त अनुसार सुनुवाईको मौका अनिवार्य रूपले प्रदान गर्नु पर्ने हुन्छ । कानूनले पर्याप्त आधार र कारण खोली स्पष्ट शब्दमा सुनुवाईको मौका प्रदान गर्नु पर्ने कुरालाई वाहेक (Exclude) नगरे सम्म कारणीलाई खोज तलास गरी सुनुवाईको मौका प्रदान नगरी गरेको कुनै पनि कार्यले न्यायीक

मान्यता प्राप्त गर्न सक्दैन । सुनुवाईको मौका प्रदान गर्नु पर्ने वा नपर्ने सम्बन्धमा कुनै कानून मौन रहन्छ, भने पनि यदि गर्न लागेको कारवाहीबाट कसैको हक अधिकार वा सुविधामा प्रतिकूल असर पर्ने रहेछ भने कारणीलाई खोजतलास गरी सुनुवाईको मौका प्रदान गर्नु पर्छ । प्रकृतिक न्यायको सिद्धान्त र सुनुवाईको मौका समानताको हककै एक हिस्सा पनि मानिने हुनाले अदालतमा न्याय प्राप्तिको लागि आउने एक पक्षको दावीका सम्बन्धमा निर्णय गर्दा प्रत्यक्ष रूपले प्रभावित हुने अर्को पक्षलाई कानूनले पर्याप्त आधार र कारण खोली सुनुवाईको मौका दिनु पर्दैन भनी वाहेक गरेको अवस्थामा वाहेक सुनुवाईको मौका नदिनु समानताको सिद्धान्त विपरीत समेत हुन जान्छ ।

प्रस्तुत मुद्दाको सम्बन्धमा संक्षिप्त कार्यविधि ऐनमा रहेको कानूनी व्यवस्थाको विश्लेषण गर्दा उक्त ऐनको अनुसूचि १ मा उल्लेखित मुद्दा तथा एक हजार सम्म विगो भएको देवानी मुद्दा र एक हजार सम्म जरीवाना वा ६ महिना सम्म कैद हुने फौजदारी मुद्दामा अन्य प्रचलित कानूनले विशेष कार्यविधिको व्यवस्था गरेको रहेन छ र उक्त मुद्दाहरूका केही कुरामा अन्य प्रचलित नेपाल कानून वमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्ने रहेनछ, भने मात्र त्यस्तो मुद्दा संक्षिप्त कार्यविधि अन्तर्गत हेर्नु पर्ने देखिन्छ ।

सम्बन्धविच्छेद मुद्दा संक्षिप्त कार्यविधि अन्तर्गत दण्ड सजायको १२ नं. ले हुने सजायको हदको कारणबाट हेरिने गरि आएकोमा हाल परिवर्तन भएको र अंशवण्डा गर्दा सामान्य कार्यविधि अन्तर्गत कारवाही गर्नु पर्ने वाध्यात्मक कानूनी व्यवस्था भएको र सम्बन्धविच्छेद मुद्दामा अंशवण्डा गर्नु पर्ने कार्य अभिन्न रूपमा गासिएर रहन आएको अवस्थामा केवल संक्षिप्त फौजदारीमा दर्ता भई कारवाही भैरहेको वा मुद्दा पेशीमा चढी प्रमाण मुकरर आदेश समेत भैसकेको भन्ने मात्र आधारलाई निवेदकलाई प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त समेत विपरीत हुने गरी कानूनी व्यवस्थामा भएको परिवर्तन पछिको अवस्था तर्फ अलिकति पनि ध्यान नदिई सुनुवाईको मौकाबाट वन्चित गर्नु कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्त अनुकूल देखिन आएन ।

तसर्थ विवेचित तथ्य एवं कारणको आधारमा मिति ०६३१२२५ मा श्रेस्तेदारबाट भएको दरपिठ आदेश सदर गर्ने गरेको जिल्ला न्यायाधीश तथा पुनरावेदन अदालतको आदेश उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर भई निवेदकका नाउंमा सामान्य कार्यविधि अन्तर्गतको म्याद जारीगरी मुद्दाको कानूनी कारवाही अगाडि बढाउनु भनी विपक्षी भक्तपुर जिल्ला अदालतको नाउंमा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ठहर्छ । प्रस्तुत रिट निवेदनको विषय वस्तु अदालतले

शुरुमै अपनाउनु पर्ने कार्यविधिसँग सम्बन्धित भएको र सबै अदालतहरूमा एकरूपता कायम हुनुपर्ने देखिएकोले आदेशको जानकारी सबै अदालतहरूलाई हुने प्रवन्ध मुद्दा व्यवस्थापन महाशाखाले गर्ने ।

९. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिरअली अन्सारी
सम्बन्धित २०६२ सालको दे.पु.नं.८६६९
फैसला मिति: २०६५।१।२९।१

विषय: भाडा वापतको रकम दिलाई भराई
पाउँ ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: डा.दमनबहादुर अमात्य
विरुद्ध
प्रत्यर्थी वादी: रामविलास गुप्ता

प्रतिवादीले यी वादीसँग माल ढुवानी सम्बन्धमा कुनै कारोवार भएको छैन, वादीका ढुवानी गर्ने गाडीबाट कहिले पनि मालसमान ढुवानी गराएको छैन भनी पूर्णरूपले इन्कार गरेको पाइँदैन । मात्र, प्रस्तुत दावीसँग सम्बन्धित करारनामा भएको छैन, वादी विदेशी व्यक्ति भएकोले सोभै वारिसको सुविधा पाउने होइन जस्ता कुराहरू उठाएको देखिन्छ । तर यस्ता

व्यापारिक कारोवारहरू मौखिक प्रस्ताव उपर अर्को पक्षद्वारा मौखिक सहमति भएर पनि हुने गर्दछन् । कुनै अर्को पक्षले प्रथम पक्षको प्रस्ताव वेगर कुनै मालसमानको अनधिकृत ढुवानी गर्न पाउँदैन, गरेर पनि त्यसको खर्च दिन पहिलो पक्ष बाध्य हुँदैन तर प्रथम पक्षले आफ्नो असहमति पहिला नै व्यक्त गरी सक्नु पर्दछ । अन्यथा प्रथम पक्षको मौखिक प्रस्ताव र इच्छा अनुसार दोश्रो पक्षले ढुवानी गरेको छ वा गर्दै गरेको छ भन्ने त्यसबाट फाइदा वा सुविधा लिइसके पछि सो ढुवानीकर्ता दोश्रो पक्षलाई पूर्व सहमति अनुसारको खर्च वा मूल्य दिन बाध्य छैन भनी पहिलो पक्षले आफ्नो दायित्वबाट मुक्त हुन पाउँदैन ।

पुनरावेदक प्रतिवादीले अनधिकृत भन्नेको प्रतिवादी नेपाल स्टिल प्रा.लि.का तर्फबाट Procurement Manager टी.पी. खनालले हस्ताक्षर गरी वादी नेपाल रोडवेज कर्पोरेसन कलकत्तालाई फ्याक्स मार्फत पठाएको ८ फेब्रुअरी २००९ को पत्रमा निम्न ब्यहोरा उल्लेख भएको छ ।

यसबाट प्रतिवादीले प्रतिउत्तरमा र यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा समेत टी.पी. खनालले कम्पनीका तर्फबाट लेखेको ८ फेब्रुअरी २००९ को पत्रलाई अनधिकृत पत्र भएको भन्ने जिकिर गरेको भएतापनि पुनरावेदक प्रा.लि.का कार्यकारी निर्देशक स्वयंले हस्ताक्षर गरेका उल्लेखित पछिल्ला पत्राचारहरू हेर्दा टी.पी.खनालले लेखेको उक्त

पत्रलाई नै उद्धृत (quote) गर्दै वादीको दावी बमोजिम आफूले वादीलाई भारतीय रुपैयां १२,०४,१६६।२९ तिर्न बाँकी रहेको तथ्य स्वीकार गरेको देखिन्छ । सो रकम वादीले अदालतमा दायर गरेको मुद्दा फिर्ता लिएमा किस्ताबन्दीमा तिर्न प्रतिवादी सहमत भएको भन्ने पनि उक्त पत्रबाट देखिन आएको छ । यसबाट टी.पी.खनालले लेखेको ८ फेब्रुअरी २००१ को पत्र कम्पनीको आधिकारिक पत्र होइन भन्ने पुनरावेदक प्रतिवादीको जिकिर निजका पछिल्ला पत्राचारहरुबाट आफैँ खण्डित भएको देखियो ।

यसप्रकार यी वादी र प्रतिवादीहरुबीच भएका पत्राचारहरुले यी दुई पक्षबीच व्यवहार अर्थात् ढुवानी कारोवार सम्बन्धी व्यवहार भएको देखिन आइरहेको छ । यसरी दुई पक्षबीच कुनै कारोवार भएको तथ्य स्थापित भई रहेको अवस्थामा लिखित करारको अभाव देखाएर वादीले ढुवानी गरेको कार्यको प्रतिफलबाट वादीलाई वञ्चित गर्न र भुक्तानी दिनुपर्ने दायित्वबाट प्रतिवादीलाई मुक्त गर्न मिल्ने देखिदैन ।

अतः वादी दावी अनुसारको रकम प्रतिवादीले वादीलाई तिर्न बाँकी रहेको नै देखिन आयो । तिर्नुपर्ने रकमको परिमाणको सम्बन्धमा प्रतिवादीले कुनै विवाद उठाएको देखिदैन । तसर्थ शुरु फैसला उल्टी गरी वादीलाई दावी बमोजिम प्रतिवादीबाट

ढुवानी रकम भराइदिने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मनासिव देखिंदा सो फैसला सदर हुने ।

१०. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमारप्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
सम्बत् २०६१ सालको दे.पु.नं. --८६९०
फैसला मिति: २०६४।१।२२।४

मुद्दा: अंश ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: नन्दकिशोर शुक्ल
विरुद्ध

प्रत्यर्थी वादी: सरस्वती शुक्ल

वादी आफ्नो अंशियार पत्नी र भाईबुहारी भएको तथ्य प्रतिवादीहरुले स्वीकार गरी आफूहरु छुट्टि भिन्न भईसकेकोले वादीले आफ्नो पति जनार्दन संग मात्र अंश पाउने भन्ने जिकिर लिएको छ । मुल पुर्खा बंशमणि शुक्लका ३ भाई छोराहरु केदार, त्रियुगी नारायण र दशरथ भई यि तिनै जनाको अंश भइसकेको देखिन्छ । माइला त्रियुगी नारायणका पनि ३ छोरा मा जेठा दीप नारायण, माइला नन्दकिशोर र कान्छा फिरादीका पति जनार्दन रहेको देखिन्छ, र निज पति जनार्दनले अर्की श्रीमती

ल्याएपछि हेला होचो गरेको कारण ५ भागबाट लोग्नेको १ भाग लगाई लोग्नेको अंशबाट अंश दिलाई पाउंन अंश मुद्दाको प्रस्तुत फिराद परेको छ । प्रतिवादीहरूले हामीहरू बीच २०३४ सालमै घरसारमा अंश बण्डा भएको र त्यसपछि केही सम्पत्ति जागिरबाट र जग्गा बेचविखनबाट कमाएको सम्पत्ति हुँदा सोबाट अंशबण्डा लाग्न नपर्ने स्वआर्जनको हो र वादीले आफ्नो लोग्नेबाट मात्र अंश पाउनु पर्ने भन्ने प्रतिवादीले जिकिर लिएको छ । तर प्रतिवादीहरूले जिकिर लिएको मिति २०३४।२।१४ मा घरसारमा छुट्टीएको तथ्य पुष्टि हुने लिखत वा अन्य वस्तुनिष्ठ आधार प्रमाण प्रतिवादीहरूले खुलाउन सकेको पाइएन । लिखत नभएपनि अंशमा लिए पाएको सम्पत्तिको दा.खा. दर्ता भोग, बिक्री व्यवहारको कुनै तथ्य र प्रमाण निज प्रतिवादीबाट पेश हुन आएको देखिदैन । त्यस्तो आधारभूत प्रमाणको अभावमा मौखिक जिकिर मात्रको आधारमा अथवा यी वादी अन्यत्र रहे बसेको मात्र आधारमा अंश लिएको मान्ने अवस्था हुँदैन । जहाँ सम्म वादी समेत अलगगै घरमा गई बसेकी छिन्, निजलाई खान लाउन मासिक रु. १५००।- दिने करार भएको छ, भन्ने प्रतिवादीको जिकिर छ, सो तथ्य पुष्टि हुने भरपर्दो आधार निजले पेश गर्न सकेको देखिदैन । वादी र निजको लोग्ने प्रतिवादी

एकासंगोलमा नरहेको भन्ने कानून बमोजिमको तथ्य र अवस्था कहिं कतैबाट खुल्न आएको पनि छैन । आफु संगोलमा नरहेको र राजीनामाबाट खरीद गरेको सम्पत्तिलाई निजी आर्जन र शिक्षण पेशाको आयबाट खरीद गरेको सम्पत्ति हो भनी लिएको निज प्रतिवादी पुनरावेदकको जिकिर पनि तदनुसारको कुनै वैध लिखत वा अन्य कानून बमोजिमको कुनै ग्रहण योग्य प्रमाणबाट पुष्टि भएको देखिन आउँदैन । प्रमाण ऐन २०३१ को दफा ६(क) अनुसार अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म जुनसुकै अंशियारका नाममा रहेको सम्पत्ति संगोलको सम्पत्ति भएको भनी अदालतले अनुमान गर्नुपर्ने हुन्छ र सो बमोजिम यी पुनरावेदकले अदालतको अनुमानलाई अन्यथा प्रमाणित गरी खण्डन गर्न सकेको पाइदैन । निजी आर्जन हो भन्ने कुरा कानून बमोजिमको कुनै लिखतबाट प्रमाणित नभएसम्म एकाघरका अंशियारहरू मध्ये जुनसुकै अंशियारको नाउंमा रहेको सम्पत्ति भएतापनि त्यस्तो सम्पत्तिलाई प्रमाण ऐन २०३१ को दफा ६(क) अनुसार संगोलको सम्पत्ति मान्नु पर्ने सिद्धान्त ने.का.प. २०५१, नि.नं. ५००९, पृष्ठ ९१२ मा यस अदालतबाट प्रतिपादित भएको समेत देखिन आउँछ ।

यस प्रकार यी पुनरावेदक प्रतिवादी अंशियार रहेको र अंश दिनुपर्ने कुरा स्वीकार

गरेको तर निजले तायदातीमा निजी आर्जनको भनी देखाएको सम्पत्तिमा समेत अंश लगाएको पुनरावेदन अदालतको फैसला उपर तत्सम्बन्धमा मात्र पुनरावेदन गरेको छ । तायदातीमा निजी आर्जनको भनी उल्लेख गरेको उक्त सम्पत्ति निजले आफ्नो ज्ञान सीपले आर्जन गरेको निजी सम्पत्ति हो भन्ने जिकिर लिएको छ । तर कानूनले निजी मानिने र देखिने आधारभूत प्रमाण निजले पेश गर्न सकेको देखिदैन । जग्गा खरीद बिक्रीको कारोबार गरी आर्जन गरेको रकमबाट खरीद गरेको भन्ने जिकिर लिएपनि संगोलमा रहेकै अवस्था संगोलको कुनै अंशियारले व्यापार, व्यवसायी अन्य कुनै कारोबार गरी त्यसरी आफ्नो नाममा खरीद गरेको सम्पत्ति सो खरीद गर्ने अंशियारको निजी हुने र अन्य अंशियारको अंश नलाग्ने भन्न मिल्ने देखिदैन । साथै आफु जागिरमा रहेको र संचयकोषबाट रकम निकाली खरीद गरेको जग्गा निजी हुने भन्ने जिकिरको हकमा निज पुनरावेदकले कहिले कुन मितिमा कति रकम संचयकोषबाट निकालेको र तत्काल सोही रकमबाट तायदाती भित्रको कुन जग्गा खरीद गरेको हो सो देखिने निश्चयात्मक जिकिर लिन र तत्सम्बन्धी कुनै अकाट्य प्रमाणबाट समर्थित गराउन सकेको समेत देखिदैन । संगोलको अंशियारले आफ्नो नाममा रहेका सम्पत्तिमा आफ्नो Exclusive Right अर्थात अन्य

अंशियार वाहेकको आफ्नो निजी हक भनी दावी गर्नका लागि कानूनले निजी हकको मानिने अपुताली वा बकसपत्रको लिखत अथवा वादी लगायत अन्य अंशियार समेत साक्षी बसेको जग्गा खरीद सम्बन्धी कानून बमोजिमको लिखत समेत पेश गरी सो कुरा स्थापित गराउन सक्नु पर्ने हुन्छ । सो वाहेक पक्षको मौखिक कथन मात्रले सो जिकिर अदालतले स्वीकार गर्न नसक्ने हुन्छ ।

तसर्थ तायदातीमा उल्लेखित सम्पत्ति आफ्नो ज्ञानसिपले आर्जन गरेको र अन्य अंशियारको अंश नलाग्ने निजी हकको सम्पत्ति हो भन्ने पुनरावेदकको जिकिर तत्सम्बन्धी लिखतको आधारभूत र निश्चयात्मक प्रमाणबाट समर्थित नभएको अवस्थामा प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर मान्य हुन नसक्ने हुंदा पुनरावेदक प्रतिवादीबाट वादीलाई अंश दिने ठहराएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिंदा सदर हुने ।

११. संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रप्रसाद कोइराला
सम्बत् २०६३ सालको दे.पु.नं.८८३३, ८८३४
फैसला मिति: २०६५।३।११।४

मुद्दा: अंश ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: राम हरेक वर्मा (राठ)
बिरुद्ध

प्रत्यर्थी वादी: मथुरा प्रसाद वर्मा समेत

पुनरावेदक वादी: त्रिभूवन राठ समेत
बिरुद्ध

प्रत्यर्थी वादी: मथुरा प्रसाद वर्मा समेत

पुनरावेदक प्रतिवादीहरूले वादीहरू मध्येका प्रभूनाथ वर्मा हाम्रो अंशियार नभई वदल गोडियाको छोरा हुन भनी पुनरावेदन जिकिर लिएको देखिन्छ । वदल गोडियालाई अ.बं.१३९ नं. बमोजिम बुभुदा निजले प्रभूनाथ मेरो छोरा हो भनी वयान गरेको भएपनि वादी प्रभूनाथ वर्माकी आमा भनिएकी भगवती वर्मालाई अ.बं.१३९ नं. बमोजिम बुभुदा निजले वादी प्रभूनाथ वर्मा मेरो पहिलो पति स्व. रामसुरत वर्मा र म भगवती वर्माको करणी वीर्यवाट जन्म भएको हो भनी वयान गरेको पाइन्छ । यस्तो अवस्थामा अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म जन्म दिने आमाको भनाईलाई विश्वसनिय प्रमाणको रूपमा ग्रहण गर्नुपर्ने हुन्छ ।

प्रमाणको रूपमा पेश भएको प्रत्यर्थी वादी प्रभूनाथ वर्माको नागरिकताको प्रमाणपत्रमा वावुको नाम रामसुरत वर्मा

भनी लेखिएको छ जसलाई पुनरावेदक प्रतिवादीहरूले चुनौती दिन सकेको पनि पाइदैन । तसर्थ मिसिल संलग्न प्रमाणबाट यी प्रत्यर्थी वादी प्रभूनाथ वर्मा वदल गोडियाको छोरा नभई स्व. रामसुरत वर्माकै छोरा देखिई पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको एकासंगोलको अंशियार देखिन आएको छ ।

प्रतिवादीहरूले आफ्नो नाममा रहेको सम्पत्ति निजी आर्जनको हो भनी पुनरावेदन जिकिर लिएको भएपनि सो तथ्यलाई पुष्टि गर्ने सबुद प्रमाण निजहरूले गुजार्न सकेको पाइदैन । यस्तो स्थितिमा एकाघरसंगका अंशियार मध्ये जुनसुकै अंशियारका नाममा रहेको सम्पत्ति संगोलको सम्पत्ति हो भनी अदालतले अनुमान गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अतः वादी प्रतिवादीहरू एका संगोलको अंशियार देखिएको र निजहरू बीच वण्डा भएको नदेखिएको अवस्थामा शुरु जिल्ला अदालतको फैसला केही उल्टी गरी अ.बं. १३९ नं. बमोजिम बुभुदका प्रतिवादी त्रिभूवन राठ र छविलाल राठबाट दाखेल भएको तायदाती फाँटवारीमा देखिएको सम्पत्तिबाट समेत प्रत्यर्थी वादीहरूको दावी अनुसार ५ भागको १ भाग अंश पाउने ठहराएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिंदा सदर हुने ।